

Именното словообразуване в химнографските произведения на Константин Преславски

Поля Павлова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Статията има за цел да представи словообразуването в оригиналните химнографски произведения на Константин Преславски като проследи основните тенденции у автора – предпочитанията му към отименни или отглаголни деривати. Подходът се състои в словообразователен анализ и диахронна съпоставка с текстове, възникнали по същото време – в ранната старобългарска епоха.

Ключови думи: химнография, Константин Преславски, словообразуване, деноминативи, девербативи

The article aims to present the word formation in Konstantin Preslavski's original hymnographic works by following the main trends of the author – his preferences for hemispheric or diffuse derivatives. The approach consists of word-formation analysis and diachronic comparison with texts, which arose at the same time - in the early Old Bulgarian period.

Key words: hymnography, Konstantin Preslavski, word formation, denominations, deverbatives

Тема на изследването е именното словообразуване в химнографията на Константин Преславски. Обект на изследване са оригиналните химнографски творби на Методиевия ученик: триодните трипеснеци и четирипеснеци (Тр), азбучните стихирите за Богоявление (СтБ) и за Рождество Христово (СтРХ), службата за св. Методий (Мет), канонът за архангел Михаил (АМ). От химнографското творчество на Константин Преславски само в тях присъства името му в акростиха им, което прави сигурно неговото авторство.

Триодните трипеснеци и четирипеснеци, създадени от Константин Преславски, са издадени от Георги Попов (Попов 1985). Той комбинира части от Жеравненския, Шафариковия и Орбелския триод, за да възстанови триодния цикъл за делничните дни от постния период, създаден от старобългарския автор. За изследването се ръководя от тип Б, представен в Шафариковия триод. Азбучните стихирите за Рождество и за Богоявление, открити в Скопския миней и празничен миней № 166 от Хлудовата сбирка, са обнародвани за пръв път от Климентина Иванова (Иванова 1971). Предпразничните трипеснеци за Рождество са първото химнографско произведение, в което е установено документално името на св. Климент. Службата за св. Методий се съдържа в два зографски

ръкописа, Драгановия и Добрияновия миней от XIII век, писани със среднобългарски двуюсов правопис (Попов 2003: 659–660). Акrostихът, който съдържа името на Константин е разчетен от изследователите Дж. Павич и Др. Костич (Pavić 1936, Kostić 1937-38). За настоящото изследване е използван текстът по Добрияновия миней по публикацията на Балан (Теодоров-Балан 1934). В резултат на изследването на Скопския миней от XIII век през 1983 г. Стефан Кожухаров открива Канона за архистратига Михаил (Кожухаров 1983).

Избраната методология следва изследванията по старобългарско словообразуване, които започват с труда на Раля Цейтлин (Цейтлин 1986) и са продължени през последните десетилетия от Татяна Мострова (Мострова 1983, 1987, 1989, 1992, 2015), Ростислав Станков (Станков 1994), Веселка Желязкова (Желязкова 2007), Ценка Досева (Досева 2013; 2013а), Петко Петков (Петков 2005, 2006, 2015, 2016), Лъчезар Перчеклийски (Перчеклийски 2008, 2011), Пресиян Борисов (Борисов 2014, 2014а).

В настоящото проучване химнографското творчество на Константин Преславски е съпоставено последователно с лексиката на Климент Охридски в „Общите служби за пророк, апостол, отец, мъченик и мъченица“ (по Христова-Шомова 1999; 2017) и Словата на Климент Охридски (по Христова-Шомова 1994), на двата Симеонови сборника: Симеоновия сборник по Светославовия препис от 1073г. (по Симеонов сборник 1993) и Изборника от 1076 (по Изборник 2009), на Презвитер Козма в “Беседа против богомилите“ (по Давидов 1976) и на Йоан Екзарх в „Шестоднев“ (по Aitzetmüller 1975) и „Небеса“ (по Илиева 2013).

Мотивирани съществителни в химнографските произведения на Константин Преславски по наставки

Еднокоренни съществителни и композити

1. Nomina agentis

1.1. Мъжки род

Съществителни със суфикс -тель:

19 съществителни, от които 12 са непрефигирани и 7 префигирани. Всички думи са девербативи:

ВОЛИТЕЛЪ (АМ), **ЖИТЕЛЪ** (СтБ), **ЗНЖДНТЕЛЪ** (СтБ, СтРХ), **КРЪМИТЕЛЪ** (АМ), **РОДИТЕЛЪ** (Мет), **СЪАТИТЕЛЪ** (Мет), **СЛОУЖИТЕЛЪ** (Мет), **СЪПЯСИТЕЛЪ** (Мет), **ОУЧИТЕЛЪ** (Тр, Мет), **ХРАНИТЕЛЪ** (АМ), **ЩЕДРНТЕЛЪ** (СтРХ); **НЪБАВНТЕЛЪ** (СтБ, СтРХ), **ИЗЛОЖИТЕЛЪ** (Мет), **НАКАЗЯТЕЛЪ** (Мет), **ПРОГОНИТЕЛЪ** (Мет), **ПРЕДЪСТОЯТЕЛЪ** (АМ), **СЪДЪТЕЛЪ** (СтРХ), **ОУТЪШИТЕЛЪ** (Мет); **ЗВЕЗДОБЛЮСТНТЕЛЪ** (СтРХ).

Тук има едно сложно съществително: **ЗВЕЗДОБЛЮСТНТЕЛЪ**.

Съществителни със суфикс -никъ:

14 съществителни, от които 7 са непрефигирани и 7 префигирани. Всички думи са девербативи, с изключение на сложната дума **ТРИАЗЫЧЬНИКЪ**, която е деноминатив:

БЛАЖДЪНИКЪ (Тр), **ГРЪШЬНИКЪ** (АМ), **МЪЖЧЕНИКЪ** (Тр), **СЪВЪТИАЛНИКЪ** (Тр), **СЪАЩЕНИКЪ** (Мет), **ОУЧЕНИКЪ** (Тр, Мет);

ЗАСТЪПНИКЪ (Тр), **ИЗБАВНИКЪ** (Тр), **НАСТОЛНИКЪ** (Мет), **ОБРАТНИКЪ** (Мет), **ПОМОЩНИКЪ** (АМ), **ПРЕСТОЛНИКЪ** (АМ), **РАЗБОЙНИКЪ** (Тр, Мет); **ТРИАЗЫЧЬНИКЪ** (Мет).

Тук има едно сложно съществително: **ТРИАЗЫЧЬНИКЪ**.

Съществителни със суфикс -ъць:

7 еднокоренни съществителни и 6 композити, от които всички са непрефигирани. От всички думи 5 са деноминативи, 2 са деадективи и 6 – девербативи:

ЯГНЬЦЪ (Тр, СтБ, Мет), **БОРЬЦЪ** (Тр, Мет), **ДЯВЬЦЪ** (СтБ), **МЛАДЪНЬЦЪ** (СтРХ), **МРЪТВЬЦЪ** (Тр), **ПЪВЬЦЪ** (СтРХ, АМ), **ТЕОРЬЦЪ** (СтБ, СтРХ, Мет); **БОГОБОРЬЦЪ** (Тр), **БОГОВИДЬЦЪ** (АМ), **ЖИВОДЯВЬЦЪ** (Тр), **САМОВИДЬЦЪ** (Тр), **СТРАГОТТРЬПЬЦЪ** (Тр), **ХРИСТОЛЮБЬЦЪ** (Тр).

Тук има шест сложни съществителни: **БОГОБОРЬЦЪ**, **БОГОВИДЬЦЪ**, **ЖИВОДЯВЬЦЪ**, **САМОВИДЬЦЪ**, **СТРАГОТТРЬПЬЦЪ**, **ХРИСТОЛЮБЬЦЪ**.

Съществителни със суфикс -инъ:

1 непрефигирано съществително, което е деноминатив: **ВЛАСТЕЛИНЪ** (СтБ, СтРХ).

Съществителни със суфикс -ыка:

1 непрефигирано съществително, което е девербатив: **ВЛАДЫКА** (Тр, СтБ, СтРХ, Мет, АМ).

Безсуфиксални съществителни:

1 префигирано съществително, което е девербатив: **ПРОРОКЪ** (Тр, СтБ, АМ).

Съществителни със суфикс -ја:

1 префигирано съществително, което е девербатив: **ПРЪДЪТЪУЯ** (СтБ).

1.1. Женски род

Съществителни със суфикс -ица:

5 съществителни, от които 4 са непрефигирани и едно е префигирано. От тях 4 са деноминативи и 1 произлиза от числително:

ЯГНИЦЯ (Тр), **ВЛАДЫЧИЦЯ** (Тр, СтРХ), **ДЪВИЦЯ** (Тр, Мет, АМ), **ТРОИЦЯ** (Мет, АМ); **ПРОРОЧИЦЯ** (Тр).

Безсуфиксални съществителни:

2 непрефигирани съществителни, които са деноминативи:

БОГОНЕВЪСТА (Мет), **ПРИСПОДЪВА** (АМ). И двете са композити.

1.2. Среден род

Съществителни със суфикс -иѐ:

5 съществителни, от които 4 са непрефигирани и 1 е префигирано. От тях 4 са деноминативи и 1 деадектив:

ПОДРОУЖИѐ (Мет); **БЛАГОВОЛѐНИѐ** (СтБ, СтРХ), **БЛАГОЖАНИѐ** (АМ), **МИЛОСРЪДИѐ** (Тр, СтБ, СтРХ, АМ), **ЧИНОВАЧАЛИѐ** (АМ).

2. Nomina abstracta

2.1. Мъжки род

Съществителни със суфикс -тъкъ:

1 префигирано съществително, което е девербатив: **НАЧАТЪКЪ** (Тр).

2.2. Женски род

Съществителни със суфикс -остъ:

7 съществителни, от които 6 са непрефигирани. Всички думи са деадективи:

ЛЪНОСТЪ (Тр), **МИЛОСТЪ** (Мет), **МЪДРОСТЪ** (Тр), **РАДОСТЪ** (СтРХ),
СВЪТЛОСТЪ (Мет, АМ), **ИРОСТЪ** (Тр); **ПРЪМЪДРОСТЪ** (СтРХ).

Съществителни със суфикс -тъ:

1 префигирано съществително, което е девербатив: **НАПЯСТЪ** (АМ).

Съществителни със суфикс -тва:

2 съществителни, които са непрефигирани и са девербативи:

КЛАТВЯ (АМ), **МОЛИТВЯ** (Тр, Мет, АМ).

Съществителни със суфикс -ба:

1 непрефигирано съществително, което е девербатив: **МОЛЪБА** (АМ).

Съществителни със суфикс -ота:

1 непрефигирано съществително, което е деадектив: **ЩЕДРОТА** (АМ).

Съществителни със суфикс -знь:

1 непрефигирано съществително, което е деноминатив: **БОЛЪЗНЬ** (Тр).

Съществителни със суфикс -тъль:

1 непрефигирано съществително, което е девербатив: **ДЪТЪЛЪ** (Мет).

Съществителни със суфикс -ина:

1 непрефигирано съществително, което е деноминатив: **КОНЪЧИНА** (Тр).

2.3. Среден род

Съществителни със суфикс -иѹ:

44 съществителни, от които 18 са непрефигирани и 26 префигирани. От тях 43 са девербативи и само 1 е деноминатив:

БИЄНИЄ (Тр), **БЛАГОВОЛЄНИЄ** (СтБ, СтРХ), **БЛАГОЖХЯНИЄ** (АМ), **БРЯНИЄ** (Тр), **БРЪНИЄ** (СтБ), **ВНДЪНИЄ** (СтБ, Мет), **ВИТЯНИЄ** (Тр), **ДРЪЗНОВЛЄНИЄ** (Тр, АМ), **ДЪЯНИЄ** (Тр), **ЖИТИЄ** (Тр), **МЖЧЄНИЄ** (Тр), **ПРОЦЄНИЄ** (АМ), **ПЪНИЄ** (Мет), **РАДОВАНИЄ** (Тр), **СЪЧЄНИЄ** (Тр), **ТЄЧЄНИЄ** (Тр), **ТЪЛЪНИЄ** (СтБ), **ОУЧЄНИЄ** (Мет), **ЦЪЛОВАНИЄ** (СтРХ), **ШЪСТЄНИЄ** (СтБ, СтРХ), **ВЪСКРЪСЄНИЄ** (Тр, СтБ), **ЗАКОЛЄНИЄ** (Тр), **ЗАЧАТИЄ** (Мет), **ИЗГНОЄНИЄ** (Тр), **ИСТЪЛЪНИЄ** (Тр, СтБ, Ст,РХ), **ИЦЪЛЄНИЄ** (АМ), **МИЛОСРЪДИЄ** (Тр, СтБ, СтРХ, АМ), **НАВОДЪНЄНИЄ** (СтБ), **ОСЛОУШАНИЄ** (Тр), **ОСТАВЛЄНИЄ** (Мет), **ОЦЪЩЄНИЄ** (СтБ), **ОЧИЩЄНИЄ** (Тр), **ПОВЄЛЪНИЄ** (СтБ), **ПОКАЯНИЄ** (Тр), **ПОНИЧЄНИЄ** (АМ), **ПОХВАЛЄНИЄ** (АМ), **ПРИЛОЖЄНИЄ** (Мет), **ПРНШЪСТЄНИЄ** (СтРХ), **ПРОРЄУЄНИЄ** (СтБ), **ПРЪСТЪПЛЄНИЄ** (СтБ), **РАЗДРЪШЄНИЄ** (АМ), **СЪГНОЄНИЄ** (Тр), **СЪЗЪДЯНИЄ** (СтРХ, СтБ), **СЪМИРЄНИЄ** (АМ), **СЪМОТРЕНИЄ** (Тр), **СЪПАСЄНИЄ** (Тр, АМ), **ОУСЪПЄНИЄ** (Мет), **ЧИНОНАЧЪЛИЄ** (АМ).

Тук има 4 сложни думи: **БЛАГОВОЛЄНИЄ**, **БЛАГОЖХЯНИЄ**, **МИЛОСРЪДИЄ**, **ЧИНОНАЧЪЛИЄ**.

Съществителни със суфикс -ство:

13 съществителни, от които 11 са непрефигирани и 1 префигирано. 6 думи са деноминативи, 3 – деадективи, 1 – от числително и 3 – девербативи:

БОГАТЪСТВО (Тр, Мет), **БОЖЪСТВО** (Тр, СтБ, АМ), **ГОСПОДЪСТВО** (СтБ), **ЄДННЪСТВО** (СтРХ), **ЄСТЪСТВО** (Тр, СтБ, СтРХ), **МЪНОЖЪСТВО** (АМ), **ОТЪЧЪСТВО** (Мет), **РЯВЪНЪСТВО** (СтБ), **РОЖДЪСТВО** (Тр, СтРХ), **СЖЩЪСТВО** (АМ), **ТРЪЖЪСТВО** (Тр, Мет), **ХОДЯТАИСТВО** (Мет), **ПРОРОУЪСТВО** (СтБ, СтРХ, Мет).

Съществителни със суфикс -ило

1 непрефигирано съществително, което е деноминатив: **СВЪТИЛО** (Тр).

3. Nomina loci

3.1. Мъжки род

Съществителни със суфикс **-никъ**:

1 префигирано съществително, което е девербатив: **ИСТОЧЪНИКЪ** (Тр).

3.2. Женски род

Съществителни със суфикс **-ыни**:

1 непрефигирано съществително, което е деадектив: **ПОУСТЫНИ** (Мет).

Съществителни със суфикс **-ина**:

1 непрефигирано съществително, което е деноминатив: **ПЖЧИНА** (Тр).

3.3. Среден род

Съществителни със суфикс **-ици**:

2 съществителни, от които 1 непрефигирано и 1 префигирано, от които 1 е деноминатив и 1 е девербатив: **СЪЛИЦЕ** (Мет), **БЪЛЪСТИЛИЦЕ** (Тр).

4. Nomina collectiva:

Съществителни със суфикс **-ство**:

1 непрефигирано съществително, което е деноминатив: **ВОИНСТВО** (АМ).

5. Nomina partium corporis:

Съществителни със суфикс **-ица**:

2 непрефигирани съществителни, които са деадективи: **ДЕСНИЦА** (Тр), **ШОИЦА** (Тр).

6. Astronima:

1 непрефигирано съществително: **СЛЪНЦЕ** (СтРХ).

7. Други съществителни:

6 непрефигирани съществителни:

КЖПННЯ (СтРХ): - деноминатив

ВЪНЪЦЪ (Тр): - девербатив

КЯДИЛЪНИЦЯ (Мет): - девербатив

ОРЖЖИЕ (Тр): - деноминатив

РЖЧЪКЯ (АМ): - деноминатив

ЖТРОБЯ (Тр): - от наречие

Общо всички съществителни в изследваните химнични произведения на Константин Преславски са 150, от които: с непрефигирани (прости) основи са 100 (66%), а 50 (34%) – от префигирани; девербативи са 98 (65%), а деноминативи – 52 (35%). Сложните думи са 16 (11%).

По-долу ще бъде направена съпоставка с други произведения по категории.

Nomina agentis

Съществителните в категорията *Nomina agentis* са общо 62 (в табл.1). От тях преобладаващите (46%) са от мъжки род, от които най-голям брой са с наставка **-тель**. На следващите места по продуктивност се нареждат суфиксите **-никъ** и **-ъць**. В текста на Общите служби на Климент Охридски с най-висока фреквентност също е наставката **-тель** – 13, а почти с равен брой са **-ъць** – 8, **-икъ** – 7, **-ица** – 7. При имената от женски род в химничното творчество на Константин Преславски е засвидетелствана малко по-често наставката **-ица**, а в среден род –суфиксът **-иѣ**. Тези предпочитания на Константин Преславски показват сходство с използваните словообразователни модели от Климент Охридски. Впоследствие тези продуктивни наставки се превръщат в книжовно маркирани. Преобладават производните от глаголи (65%) пред тези, които са мотивирани от имена. Повечето произвеждащи основи са прости (71%).

Табл. 1. Nomina agentis:

Nomina agentis в химнографията на Константин Преславски:									
м. р.							ж. р.		ср. р.
-ТѢЛЪ	-НИКЪ	-ЪЦЪ	-ИНЪ	-ЫКА	-Ø	-ја	-ица	-Ø	-иѣ
19	14	13	1	1	1	1	5	2	5
от които от непрефигирани производни									
12 (63%)	7 (50%)	13 (100%)	1	1			4 (80%)	2 (100%)	4 (80%)
от които от префигирани производни									
7	7				1	1	1		1
деноминативи									
1	1	5	1				5	2	4
девербативи									
18	13	6		1	1	1			
деадективи									
		2							1

В съпоставка с откритите от Татяна Мострова (Мострова 2015) еднокоренни производни Nomina agentis в среднобългарските паметници от XIV век (в табл.2 и 3) в лексиката на Методиевия ученик от старобългарския период по-честа е употребата на еднокоренните производни от основни глаголи спрямо съществителните, засвидетелствани от среднобългарските паметници, където преобладават префигираните съществителни. При последната от трите най-продуктивни наставки дори липсват съществителни, образувани от префигирани глаголи.

Табл. 2. Nomina agentis еднокоренни производни в среднобългарските паметници от XIV век:

Словообразователни типове със суфикси:	Общ брой	От основни глаголи	От префигирани глаголи
-ТѢЛЪ	112	52	60 = 54%
-ЪНИКЪ	58	19	39 = 67%
-ЪЦЪ	28	21	7 = 21%

Табл. 3. Nomina agentis енокоренни производни в химнографията на Константин Преславски:

Словообразователни типове със суфикси:	Общ брой	От основни глаголи	От префигирани глаголи
-ТѢЛЪ	18	11	7 = 39%
-ЪНИКЪ	13	6	7 = 54%
-ЪЦЪ	7	7	0 = 0%

Nomina abstracta

Лексиката на Константин Преславски в оригиналните му произведения съдържа голям брой отглаголни съществителни (45%), които принадлежат към Nomina abstracta (в табл.4). В категорията съществителните са общо 75. От тях преобладаващите (79%) са от среден род, от които най-голям брой са думите с наставка -ниѣ, които са отглаголни образувания със значение на абстрактни понятия. Честата употреба на отглаголни съществителни отново демонстрира близост с творчеството на Климент Охридски. В текста на Общите служби на Климент Охридски има 74 отглаголни имена на -ниѣ, образувани по продуктивен модел от минало страдателно причастие, и още 33 с други наставки. В съвременния български книжовен език съществуват двойки отглаголни съществителни, образувани с продуктивните наставки -не и -ние за назоваване на действие или резултат от действието. В старобългарски и действието, и неговият резултат се изразяват с едно съществително с наставка -ниѣ. Съществуването на двойка отглаголни съществителни е отличителна черта на българския език спрямо останалите славянски езици. Следващ по продуктивност е суфиксът -ѣство. В женски род на Nomina abstracta с най-висока фреквентност е наставката -остъ, а в мъжки е използван само суфиксът -ѣкъ. И в тази категория преобладават производните от глаголи (71%) пред тези, които са мотивирани от имена. Повече от половината произвеждащи основи са прости (59%).

Табл. 4. Nomina abstracta в химнографията на Константин Преславски:

м. р.	ж. р.								ср. р.		
-ъкъ	-остъ	-тъ	-тва	-ба	-ота	-знь	-тъль	-ина	-иє	-ьство	-ило
1	7	1	2	1	1	1	1	1	44	13	1
от които от непрефигирани производни											
	6 (86%)		2	1	1	1	1	1	18 (41%)	12 (92%)	1
от които от префигирани производни											
1	1	1							26	1	
деноминативи											
						1		1	1	7	1
девербативи											
1		1	2	1			1		43	3	
деадективи											
	7				1					3	

Nomina loci

В категорията *Nomina loci* съществителните са само 5. С едно повече са тези от среден род, които са образувани с наставката - **ици**. Те са отглаголни образувания със значение на абстрактни понятия. Вижда се, че в християнските химнографски текстове *Nomina loci* са малобройни за разлика от *Nomina agentis* и *Nomina abstracta*. Докато при посочените две категории авторите проявяват активно словотворчество, при *Nomina loci* те използват само съществуващи в езика названия за места. Може би причината трябва да се потърси в тържествения характер и богословската насоченост на текстовете, в които основна задача е да бъдат прославени светците и да се изясни християнската догматика. Вероятно в наративните текстове броят на *Nomina loci* е значително по-голям.

Като продуктивни наставки в химнографските текстове на Константин Преславски се открояват: -**иє**, -**тъль**, -**никъ**, -**ъць**. Прави силно впечатление големият брой енокоренни девербативи със суфикс -**иє**, което съвпада със словообразуването, характерно за Климент Охридски и Кирило-Методиевата школа. Това позволява още в ранната старобългарска

епоча някои имена да притежават силно изразена предикативност, която в последния си етап би могла да доведе до загубването на инфинитива.

Композити

При сложните думи най-продуктивна се оказва наставката **-ъць**. С нея са засвидетелствани 6 съществителни (40%) от общо 15 композити. Две от мотивиращите съществителни, образувани с наставка **-иѣ**, са отглаголни съществителни (**БЛАГОБОЛѢНИЕ**, **БЛАГОЖИТИЕ**). Почти всички композити са създадени от непрефигирани производни. 87% от сложните думи произлизат от имена – 11 съществителни и 2 прилагателни.

Целенасочено обект на настоящето изследване станаха оригиналните творби на един от двамата най-изтъкнати химнографи от старобългарската епоха – Константин Преславски. Основната цел беше данните да дадат възможност за съпоставка с неговия съвременник – Климент Охридски, чийто език е изучаван детайлно от учени като Георги Попов, Мария Йовчева, Искра Христова-Шомова, Вася Велинова, Венета Савова и др. Равностойна по значение за избора ми на тема е идеята вниманието да се съсредоточи върху епохата на зараждане на старобългарския книжовен език и първите стъпки от неговото развитие. Всеки опит за проучване на началния етап от разгръщането на първия славянски книжовен език обогатява картината на езиковото строителство и функционирането на думите и техните форми. По този начин постепенно се изясняват и моделите на словотворчество.

Изследването дава допълнителна яснота и върху наследството на Кирило-Методиевите ученици, което позволява да се доближим до първите продуктивни морфемни структури, до идеите на солунските братя за строежа на старобългарския книжовен език. Книжовната лексика, която употребяват, тематично се съсредоточава върху конкретното назоваване на различни християнски понятия. Напълно очаквано е жанровете на химнографията, създадена от техните ученици в България, да обособяват корпус от лексеми, който се попълва от творчеството на автори като Климент Охридски и

Константин Преславски. Както показват данните от проучването, 67% от лексемите, употребени от Константин Преславски, се откриват и у Климент Охридски.

За химнографското творчество на самия Константин Преславски липсват запазени по-конкретни исторически сведения, с изключение на акростиховите творби, в които присъства името му: Триодните песнопения, Стихирите преди Богоявление, Канонът в Службата за св. Методий и Канонът за архангел Михаил. Лексикалният материал от тях позволи да бъдат оформени 150 речникови статии, които очертаха словесния фонд на автора, съобразен с жанра. Тълкуването на редките думи беше възможно благодарение на заобикалящия ги контекст и съпоставката му с другите източници от старобългарската епоха. Изследването на Татяна Мострова (Мострова 2015) позволи сравнението да бъде още по-пълноценно с помощта на данните, които тя предоставя за паметници от среднобългарската епоха.

При детайлно сравняване на данните от Константин Преславски и Климент Охридски може да се наблюдава ясно изразената близост в предпочитанията им на продуктивните за периода морфемни типове. Тенденциите в словообразуването са сходни спрямо типа произвеждаща дума и се разминават спрямо вида на произвеждащата дума като част на речта. При мотивиращите думи, които използват и двамата автори, над 60% са с непрефигирани основи. Може би тази тенденция е породена от по-малък брой префигирани думи като цяло в тогавашния цялостен речник на старобългарския език, които да притежават способност да порождават смислово нови производни. Различията във вида на производните думи като части на речта се изразяват в това, че Константин Преславски използва 65% отименни образувания в изследваната негова оригинална химнография, а у Климент Охридски се наблюдава обратното – 66% от съществителните в цикъла Общи служби и Словата произлизат от глаголи.

От разглеждането на старобългарското словообразуване по категории могат да бъдат изведени най-продуктивните морфемни типове. Както проличава от съпоставката между Константин Преславски и Климент Охридски, при имената за деятели доминират употребите на суфиксите *-тель* и *-никъ*, като Константин Преславски почти равностойно на *-никъ* използва *-ьць* за думите от мъжки род. В *Nomina abstracta* и при двамата автори значително преобладават отглаголните производни с наставка *-иє*, следвана от *-ьство*

предимно при деноминативите. В *Nomina loci* суфиксът *-ици* е малко по-често срещан спрямо останалите, но примерите са твърде ограничен брой.

Като обобщение върху изследването на химнографията на един от най-видните Кирило-Методиеви ученици от 150 лексеми 15 липсват в старобългарските паметници от IX–XI век. Те биха могли да бъдат определени като типични за авторския стил на Константин Преславски. Възможно е да са плод на словотворчеството му и да са породени от специфични нужди за предаване на химнографските образи на старобългарски. Те доказват оригиналността на изказа му и стремежа му свободно да обогатява речника на старобългарския език с производни с най-продуктивните наставки: *-тель* и *-никъ* за мъжки род *Nomina agentis*, *-ица* за женски род *Nomina agentis*, *-иє* за среден род *Nomina abstracta*, които се превръщат в книжовно маркирани.

Резултатите от изследването позволяват да бъде обособен химнографски лексикален фонд, като същевременно те са потвърждение на хипотезата за сътрудничество между Кирило-Методиевите ученици. Освен това, съпоставката на словообразуването в химнографските произведения на Константин Преславски с това на Климент Охридски показва известна разлика между двамата най-видни химнографи от старобългарската епоха по отношение на предпочитанията им на типа производна дума като част на речта, което довежда до различно съотношение между броя използвани отименни и отглаголни съществителни. Константин Преславски избира производни предимно от имена, докато Климент Охридски преимуществено употребява девербативи. Обща тенденция и за двамата автори в словотворчеството е повечето произвеждащи основи да бъдат непрефигирани.

Библиография

Борисов 2014: Борисов, П. Лексиката на старобългарския превод на Диалозите на Григорий Велики (Първа и Втора книга) в съпоставка с лексиката на славянския превод на неговите беседи върху Евангелието. Дисертация за присъждане на образователната и научна степен доктор. София, 2014.

- Борисов 2014a*: Борисов, П. Към проучването на лексиката на Римския патерик. - *Palaeobulgarica*, 38, 2014, 1, 77–95.
- Давидов 1976*: Давидов, А. Речник-индекс на Презвитер Козма. София: Академично издателство „Марин Дринов“, 1976.
- Досева 2013*: Досева, Ц. Имена за лица в новгородските минеи от 1095–1097 г. Дисертация за присъждане на научната и образователна степен доктор. София, 2013.
- Досева 2013a*: Досева, Ц. Сложни думи в новгородските минеи и в българската книжовна традиция. – В: Търновска книжовна школа. Т. X. Търновската държава на духа. Десети международен юбилеен симпозиум. 17-19 октомври 2013. Велико Търново, 2015, 375–392.
- Желязкова 2007*: Желязкова, В. Простой пролог в составе рукописи № 73 из научного архива Болгарской академии наук. – В: А. И. Соболевский и русское историческое языкознание. Тезисы докладов Международной научной конференции (Москва, 8–11 июня 2007). Москва, 2007, 20.
- Иванова 1971*: Иванова, Климентина. Два неизвестни азбучни акростиха с глаголическа подредба на буквите в среднобългарски празничен миней. – В: Константин-Кирил Философ. София, 1971, 341–365.
- Изборник 2009*: Изборник 1076 года. Т. I-II. Издание подготовили М. С. Мушинская, Е. А. Мишина, В. С. Голышенко. Под редакцией А. М. Молдована. Второе издание, переработанное и дополненное. Москва: Рукописные памятники Древней Руси, 2009.
- Илиева 2013*: Илиева, Татьяна. Терминологичната лексика в Йоан-Екзарховия превод на „De fide orthodoxa“. София: Печатница Славейков, 2013.
- Кожухаров 1983*: Кожухаров, С. Пъти достоит архистратига. (Новооткрито произведение на Константин Преславски) – В: Литературознание и фолклористика. В чест на 70-годишнината на акад. Петър Динеков. София: Академично издателство „Марин Дринов“, 1983, 59-62.
- Мострова 1983*: Мострова, Т. Nomina agentis в „Шестоднева“ на Йоан Екзарх в съпоставка със старобългарските паметници. – Български език, 33, 1983, 2, 101-107.
- Мострова 1987*: Мострова, Т. Тенденции в словообразуването на съществителните имена в българския книжовен език от XIV век. – В: Втори международен конгрес по българистика. Доклади. История на българския език. София, 1987, 174-184.
- Мострова 1989*: Мострова, Т. Имена за действия и за резултати от действия в два превода от XIV в. – Език и литература, 44, 1989, 2, 52-58.

- Мострова 1992*: Мострова, Т. Жанрово-стилистична обусловеност на функционалната характеристика на съществителните от глаголна основа в паметници от XIV век. – Български език, 42, 1992, 4, 275-282.
- Мострова 2015*: Мострова, Т. Словообразователни тенденции в развитието на българския книжовен език през Средновековието. София: Академично издателство „Марин Дринов”, 2015 (= Кирило-Методиевски студии. Т. 24).
- Перчеклийски 2008*: Перчеклийски, Л. Словообразователни категории и типове при съществителните имена в Троянския дамаскин от XVII век. Благоевград: Университетско издателство, 2008.
- Перчеклийски 2011*: Перчеклийски, Л. Словообразуване на *nomina abstracta* в евангелски паметници от X и XI век. С особен оглед на Мариинското евангелие. Благоевград: Университетско издателство, 2011.
- Петков 2005*: Петков, П. Из лексиката на Египетския патерик, старобългарски превод от X в. Монашеска лексика. - В: Културните текстове на миналото. Носители, символи и идеи. Кн. IV, Текстове в архитектура и образи, София, 2005, 166–180.
- Петков 2006*: Петков, П. Лексикални и словообразователни варианти в текста на Скитския патерик. – Преславска книжовна школа, 9, 2006, 120–134.
- Петков 2015*: Петков, П. Лексика и словообразуване в старобългарския превод на Египетския патерик. Дисертация за присъждане на научната и образователна степен доктор. София, 2015.
- Петков 2016*: Петков, П. Суфиксално мотивирани съществителни с абстрактно значение в текста на Египетския патерик. – В: Годишник на СУ „Св. Климент Охридски”. Факултет по славянски филологии. Т. 101. София: УИ „Св. Климент Охридски”, 2016, 5–104.
- Попов 1985*: Попов, Г. Триодни произведения на Константин Преславски. София: Академично издателство "Марин Дринов", 1985 (= Кирило-Методиевски студии. Т. 2).
- Попов 2003*: Попов, Г. Служби за Кирил и Методий, старобългарски. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. III, София: Академично издателство „Марин Дринов”, 2003, 652–666.
- Радева 1987*: Радева, В. Българското словообразуване. София: УИ „Св. Климент Охридски”, 1987.
- Станков 1994*: Станков, Р. Лексика Исторической палеи. Велико Търново: Издателство „Пик”, 1994.
- Симеонов сборник 1993*: Симеонов сборник (по Светославовия препис от 1073 г.). Т. II. Речник-индекс. Автори: С. Богданова, В. Вълчанов, Ц. Досева, С. Иванов, Цв. Ралева, В. Христова, П. Янева. София: Академично издателство „Марин Дринов”, 1993.

- Теодоров-Балан 1934*: Теодоров-Балан, Ал. Кирил и Методи. София: Придворна печатница, 1934, 2.
- Христова 1983*: Христова, В. Индекс на словоформите от пространните жития на Кирил и Методий. – В: Годишник на Софийския университет. Т. 77, 1. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1983, 261–330.
- Христова-Шомова 1994*: Христова, И. Речник на словата на Климент Охридски. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1994.
- Христова-Шомова 1999*: Христова, И. Лексиката на цикъла „Общи служби“ от Климент Охридски. – В: Годишник на Софийския университет. Т. 88. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1999, 49–79.
- Христова-Шомова 2017*: Христова-Шомова, И. Песни от Климент. Служби от св. Климент Охридски за пророк, апостол, отец, мъченик и мъченица. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2017.
- Цейтлин 1986*: Цейтлин, Р. Лексика древнеболгарских рукописей X–XI вв. София: Академично издателство „Марин Дринов“, 1986.
- Aitzetmüller 1975*: Aitzetmüller, R. Das Hexaemeron des Exarchen Johannes. VII. Graz, 1958–1975.
- Kostić 1937–38*: Kostić, D. Бугарски епископ Константин – писац службе св. Методију. – *Byzantinoslavica*. 7, 1937–38, 189–211.
- Pavić 1936*: Pavić, I. Staroslovenski pjesnički kanon u čast sv. Metodija i njegov autor. – *Vogoslovska smotra*, 1936, 1, 59–86.